

УДК 821.161.2–32.09

О. А. Лихачова

СИМВОЛІКА ЗАГАЛЬНИХ НАЗВ У НОВЕЛІ ГР. ТЮТЮННИКА «ЗАВ'ЯЗЬ»

Стаття присвячена з'ясуванню специфіки використання символу лексеми «Зав'язь» у новелі Гр. Тютюнника. Аналізується однойменна новела письменника стосовно філософського наповнення концепту «зав'язь».

Ключові слова: *концепт, символ, символічний образ, філософсько-речовий символ.*

Як правило, образи-назви новел і повістей Гр. Тютюнника — то вдивовиж прості «конкрети», але не без характерницького, як у народної казки, забарвлення, звучання і внутрішнього «націлення» — «Три зозулі з поклоном», «Оддавали Катрю», «Поминали Маркіяна», «У Кравчини обідають», «Степова казка», «Кізонька», і тільки зрідка трапляються образи-назви творів, виражені лексемами на означення абстрактних понять — «Зав'язь», «Обмарило», «Азарт», «Чудасія», «Облога»,... Безумовно, що абстрактна вербальна одиниця містить у собі набагато більшу можливість ймовірних, майбутніх, запрограмованих автором (і самим твором) зв'язків, у котрі оте заголовне слово має вступити, аніж лексема-конкрет, що, як правило, тісно прив'язана до одного предмета, чи спрощеного руху, чи до однолінійного явища.

Можна говорити і про певний, локальний кут зору, що його кидає на текст твору, на його внутрішній рух і асоціативні ланцюжки зв'язків, заголовний образ-слово; на відміну від загального кута зору, що програмується автором і вже в процесі розгортання композиції якби доповнюється націленою парадигмою концепції; такий мікрокут зору зосереджений в самій матриці, в семантично — образному ядрі заголовно-ключової лексеми; і якраз її абстраговане багатство продиктовує оту майбутню множину ймовірних асоціативних зв'язків, в котрі згодом вступить заголовний образ-назва.

У цьому сенсі абстрактна лексема (і водночас образ) «зав'язь» — семантично надзвичайно містка, якраз в причину цього вона в процесі

здійснення твору буквально переростає у велику філософську категорію, і, видається, Гр. Пютюнник (а його поетиці найбільш притаманний життєвий конкретизм), осягнувши загрозу тієї тотальної абстрагованості, свідомо (а можливо й підсвідомо), локалізує родієву панораму цієї вербальної одиниці: напевне, тому прозаїк зосереджується на зовсім вже скромному сюжеті й фабулі, на спрощених, з першого погляду, ситуативних моментах, на кількох буденно-приземлених героях, концентруючи дію чи екран зав'язі не на якійсь епохальній події чи символічному дійстві, — а на весняному «вечорі-ночі-ранку» двох юних, закоханих сердець...

Відтак, основна, визначальна площина або один із рівнів композиції і започатковується саме абстрактною лексемою «зав'язь»: автор ніби розчеплює його таке багате ядро — і відбувається своєрідна ланцюгова, власне, естетична реакція (якраз оте, за В. Фащенко, «динамічне співвідношення»), внутрішній діалог — розвиток наступних і наступних асоціацій: «зав'язь» — і «кібчик на голові» хлопця. В цій смислово-зоровій асоціативній парі другий, викликаний першим, елемент «кібчик» майже втрачає своє початкове образно-семантичне значення — чубчик, подібний до пташки-кібчика, а прибирає значення, а це більше образу «своєрідної квітки» на голові Миколи: адже і серце, і розум юнака якраз у цій ситуації перебуває в передчутті першої закоханості, яка і має розквітнути...

Й тут же, майже водночас у тексті, з ядра початкового, заголовного образу-лексеми «зав'язь», за принципом контрастності, антитезно започатковується і прокреслюється інша, конфліктує, нехай і на мікро-рівні спочатку, площина: вона міцно та безпосередньо пов'язана, нехай і в негативному енергетичному плані, із семантикою першообразу: «У хаті споночило так, що й цвілі по кутках не видно, і шибки посиніли, мов на грозу» [1: 13]. Ясна річ, що «цвіль» — буквально не «цвіт», хоча ці дві лексеми надзвичайно наближені; але і «цвіль» (читаємо в підтексті) також має свою, нехай і малоприємну, відворотню, якби негативного значення (та і звучання) зав'язь.

І саме в цьому моменті структури твору прозаїк свідомо вводить початковий асоціативний елемент негативного, — і якраз із цього початкового «бінарного протистояння виникають визначальні силові лінії головної концепції етюду й водночас започатковуються здій-

снення композиції як «всезав'язі» та взаємодії усіх структур художнього твору.

Якраз із цвіллю, за зоровою аналогією, тут же, без паузи, асоціює прозаїк колір шибок хати, які «посиніли, мов на грозу»: адже і гроза своєрідно, хоча й страшає, також «зацвітає» в небі... Так починає вибудуватися негативний ряд: «цвіль», «синь шибок», «гроза», що також матиме свій наскрізний розвиток.

Відтак, з окремих, вже початкових, бінарних асоціативних зв'язків започатковується і прокреслюється два, більш ніж зримих, плани: сутність, краса, «динамічне торжество» зав'язі як початку всіх початків у природі й людині, зав'язь — я закон усього сушого, що народжується, розвивається і ясна річ, колись щезне... І — ворожі, негативні, всезнищувальні, демонічно-сатанинські сили та начала (насамперед, у людині та суспільстві, витвореному нею ж), що за всіх часів протистояли, загрожували, а то й нищили саму сутність зав'язі, краси, високих почувань гармонії.

І надзвичайно прикметно (це просто в природі феномену Тютюнника), що таке протистояння, власне, їх, вічних істин, антиподна боротьба, вирішується письменником на матеріалі, з першого погляду, більш, аніж буденному, навіть, спрощеному та вдивовиж приземленому.

Отож, образно-семантична енергія, власне, поле тяжіння зав'язі все більше та інтенсивніше захоплює глибші й глибші площини та структури етюду, водночас виразно прорисовуючи два «генеральних плани», їх протистояння. Простежимо їх структурний і функціональний розвиток.

Асоціація за аналогією: «зав'язь» — і «картопля: ключки повикидала». Звідси суто логічна асоціація: «картопля...в землю проситься», ця ж, в свою чергу, якби програмує часово-дієву асоціацію: «пора мені вирушати».

Далі в парадигму зав'язі письменник майстерно вмонтовує навіть біблійську, таку глобальну «детермінацію-зав'язь», буквально в постмодерній манері використовуючи текст української народної колядки:

Звізда гряде чудно
З восток на полудно,
Над вертепом сіяє,
Христа-царя являє... [1: 13]

Тут одна із ключових лексем, «звізда» також наче перебуває в стані зав'язі: вона гряде, себто, сходить-народжується; геніальний, із самого серця народного образ (звісно, що саме такий не міг не вразити поетичної душі нашого прозаїка): та ж прекрасна, первородна зоря, немов «друга Богородиця», неначе із своєї палахкої, крізьсвітної сутності, народжує-являє світові та людині «Христа-царя» ... Такий глобальний образ підносить-вивищує і звучання, і структуру, саму сутність «скромного» етюдю Гр. Тютюнника до вічних вершин людського духу; привносить у тональність твору сакральну епічність і багатозначну, символічну заглибленість.

Й незважаючи на свою запозиченість із фольклору, в даному місці тексту «Христос-цар» — домінуючий образ, і в подальшій матерії твору його енергетична парадигма, без сумніву, знаково присутнітиме і в самому тексті, і в сприйнятті читача... Більш того, за принципом контрасту, або антитезності, якби викличе свого негативного двійника — образ чорта... Так, шляхом трансформації зорово-символічної асоціації із метафоричного слова (в даному випадку, біблійського) та із суб'єкта метафори... народжується новий образ. Отже, функціонування асоціативних зв'язків є одним із естетичних джерел народження і генези образної системи в художньому творі.

Але Христос далеко — у святій глибині часу...,і, начеб відштовхуючись від образу Ісуса, за принципом часової контрастності, письменник вводить у текст «я» героя, Миколки: «А тепер — минулося. Тепер я..., самі ж, бач,кажуть: парубок...» [1: 13]. Тобто, сталася така ж сама зав'язь: із дитини — юнак, парубок... І за допомогою такої високої асоціації: Христос — і «я» чиниться буквально сакральне, внутрішнє дійство — образ Христа якби накладається на образ юнака, який зачув у собі найвище — зав'язь закоханості та сприймає ту прекрасну мить — як своє (і загальнолюдське) найбільше свято!

Список літератури

1. Тютюнник Г. М. Твори. — К.: Молодь, 1984. — Книга 1. — 327 с.

Лихачова О. А.

СИМВОЛИКА ИМЕН НАРИЦАТЕЛЬНЫХ В НОВЕЛЛЕ ГР. ТЮТЮННИКА «ЗАВЯЗЬ»

Статья посвящается выяснению специфики использования символа лексемы «завязь» в новелле Гр. Тютюнника. Анализируется одноименная новелла писателя относительно философского наполнения концепта «завязь».

Ключевые слова: *концепт, символ, символический образ, философско-предметный символ.*

Lukhachova O. A.

SYMBOLISM OF COMMON NAMES IN GR. TUTUNNYK'S STORY «ZAVYAZ»

The article is dedicated to elucidating the peculiarities of using the symbol in the story of Gr. Tutunnyk «Zavyaz». The text is analyzed as to the philosophical essence of the concept «zavyaz».

Key words: *concept, symbol, symbolic character, philosophical material symbol.*